

MAGYAR ARIÓN

Tanulmányok
Pálóczi Horváth Ádám műveiről

Szerkesztők

CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

HEGEDÜS BÉLA

Budapest

rec.iti

2011

A

*Magyar Arión – Tudományos tanácskozás Pálóczi Horváth Ádám
születésének 250. évfordulóján*
(Budapest, 2010. október 20–21.)
támogatói

MTA Irodalomtudományi Intézet
Óbudai Társaskör

A borítón látható portré Pálóczi Horváth Ádámot harmincéves korában ábrázolja. A színezett metszet alapjául szolgáló, mára elkallódott festmény „Erdélyi fi Kóré Zsigmond festette 1791”. A metszetet Kazinczy Ferenc készítette el, s a *Psychologia* címlapelőzékéként jelent meg 1792-ben. A talapzaton olvasható Ovidius-idézet (*Fasti* II, 93):

Nomen Arionum Siculas impleverat urbes,
Captaque erat lyricis Ausonis ora sonis.

Híre betölti a városokat szikuloknak a földjén,
s zengő lantjának rabja Itália is...

(Gaál László fordítása)

A borító a csurgói Református Gimnázium könyvtárának példánya alapján készült, amely az író sógora, Sárközy István névbejegyzését őrzi
Forrás: <http://www.csokonai-csurgo.sulinet.hu/sarkozy/kepek/33.jpg>

© Szerzők, 2011.

ISBN 978-963-7341-91-5
ISBN 978-963-7341-92-2 (pdf)

Kiadja a rec.iti, az MTA Irodalomtudományi Intézetének recenziós portálja
<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>

Tördelés, képszerkesztés, borítóterv: Szilágyi N. Zsuzsa, Csörsz Rumen István

VÁMOS HANNA

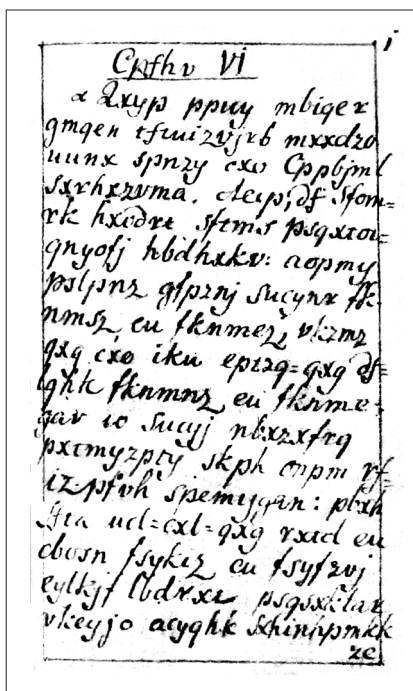
Leleplezett titok

Pálóczi Horváth Ádám titkos, szabadkőműves dokumentuma

2010 júniusában néhány próbálkozás után sikerült feltörnöm egy XVI. századi, addig fejtetlen titkosírással írt szöveget. Ezen felbuzdulva, Vadai István segítségével és biztatása mellett kezdtem el foglalkozni más, XVI–XVII. századi magyar és latin nyelvű titkos levelekkel, és általában a titkosírás történetével. Eközben hívta fel a figyelmünket Jankovics József egy szintén fejtetlen titkosírásos dokumentumra.

A dokumentum a Somogy megyei Nagybjomban található Sárközy István Helytörténeti Múzeum tulajdona. A 84 lapból álló kézirat teljes egészében titkosírással készült. A Múzeum vezetője, Deák-Varga József tájékoztatása szerint a kis, 8×12 cm nagyságú könyv a Sárközy-hagyatékban maradt fenn, majd onnan került Nagybjomba. A munkát Sárközy István (1759–1845) titkos naplójaként tartották számon. Sárközy somogyi köznemes volt, több tisztséget töltött be a megye vezetésében (aljegyző, táblabíró, alispán stb.), levelezésben állt Kazinczy Ferencsel, nála vendégeskedett Csokonai, jó barátságban volt Berzsenyi Dániellel, és rokonságban állt Pálóczi Horváth Ádámmal. Könyvtárának jelentős része ma a csurgói református gimnázium könyvtárában található, s fennmaradt Sárközy autográf könyvkatalógusa is, amely jó képet ad a tulajdonos széleskörű érdeklődéséről és műveltségéről. A különböző témájú könyvek között számos szabadkőműves munka is fellelhető.

Térjünk vissza azonban a titkosírásos dokumentumra. Először ennek négy lapjáról (az első háromról, valamint az utolsóról) kaptam másolatot, s ebből kiindulva próbáltam megfejteni a titkosírást. Az első oldal a következőképpen fest:

A rejtjeles szöveg latin betűs, szavakra tagolt, írásjelek is láthatók benne. A kézirat végén olykor négyjegyű számok bukkannak fel. Ez alapján azt lehetett remélni, hogy a szöveg struktúrája támpontot nyújt majd a fejtéshez. Sajnos azonban a dokumentumban egyáltalán nem szerepel nyílt szöveg, ezért még azt sem lehetett eldönteni, hogy az milyen nyelven íródott. A kézírás jellege a XVII–XVIII. századra utalt, s így a magyar, a német vagy a latin nyelv tűnt legvalószínűbbnek. Sajnos a betűstatisztikai eredmények azt mutatták, hogy a titkosírás nem készülhetett egyszerű betűcserés eljárással. Ezeknél ugyanis a tapasztalat szerint megmarad a természetes nyelvekre jellemző gyakorisági eloszlás, lesznek nagyon gyakori és igen ritka jelek is. A vizsgált titkosírás jelei azonban nem ilyen eloszlást mutattak, nincsenek kimondottan gyakori betűk, sem pedig nagyon ritkák. A nyelvi és betűstatisztikai problémákon túl az is nehézséget jelentett, hogy a szavak gyakran kezdődtek jelkettőződéssel (pl. *ppuy*, *ffta*), olykor pedig háromszor szerepelt egymás után ugyanaz a jel (pl. *cposssaub*). Ha egyszerű betűcserés módszerrel próbálkoznánk, a szó eleji kettőződés a dekódolt szövegben is megmaradna, mely azonban sem a magyar, sem a német, sem pedig a latin nyelvre nem jellemző.

Mindezek alapján azt a hipotézist állítottuk fel, hogy a rejtjeles dokumentum nem egyszerű módszerrel, hanem valamilyen pozíciófüggő kódolással készült. Ez jól magyarázná a betűstatisztikai anomáliát, valamint a szó eleji és közepi jel-többszöröződéseket is. A könyv első lapján a következő cím olvasható: *Cpshv VI*.

A római szám alapján arra lehet gondolni, hogy itt valamilyen fejezet, rész vagy szövegegység kezdődik. Nem tudtuk biztosan, hogy a szöveg latin nyelvű-e, de elképzelhetőnek tűnt, hogy itt talán a *Caput* szó szerepel. Ha ez a feltevés helytálló, akkor a szó eleji *C* kódolatlan betűnek tűnik. Érdekes ezek után megvizsgálni, hogy a szöveg további részében fenntartható-e ez a megfigyelés.

Kezdjük először a kétbetűs szavakkal. Az első lapon többször is szerepel az *eu* szó. Ha feltevésünk helyes, akkor a szó első betűjét változatlanul kell hagynunk. Könnyű volt rájönni, hogy a szövegben az *et* kötőszó áll ezeken a helyeken; ehhez a szó második betűjét, az *u-t* *t-re* kellene cserélnünk. A *t* éppen az *u* előtt foglal helyet az ábécében. Hasonlóképpen járhatunk el az *io* szócska esetében is. Ha az első betűt meghagyjuk, a másodikat pedig felcseréljük az ábécében előtte álló betűvel, akkor az *in* prepozícióhoz jutunk. Ugyanígy lesz az *ey*-ből *ex*, az *uu*-ból pedig *ut*.

Nézzük meg a hárombetűs szavakat is, például a *cxo*-t. A hipotézisnek megfelelően az első betűt a helyén hagyjuk, a másodikat pedig az előtte állóval helyettesítjük, így egy *cu*- betűkkel induló szó kezd kialakulni. A harmadik betűt azonban nem cserélhetjük fel az ábécében mellette levő *n*-nel, hiszen így nem jutunk értelmes szóhoz. Ha azonban a kettővel előtte álló betűt választjuk, akkor a *cum* prepozíció válik olvashatóvá. Eszerint a harmadik pozícióban található betűt már kettővel kell eltolnunk. Nézzünk még egy példát: a *qxx*-t az eddigiék szerint dekódolva *qui*-t kapunk.

Úgy tűnik, hogy a két- és hárombetűs szavak dekódolásával általános érvényű szabályt tudunk felállítani: A szöveg szavanként van kódolva, a kódoláshoz ábécé-eltolást használtak, de az eltolás mértéke az adott betű pozíciójától függ. Az első betűnél 0, a másodiknál 1, a harmadiknál 2, a negyediknél 3, az *n*. betűnél *n-1* az eltolás mértéke.

Ellenőrzésképpen válasszunk egy hosszabb szót az első oldalról. A tizenkettedik sorban olvasható például a *pxtmyzpty* szó, melynek dekódolása a következőképpen ábrázolható:

								o
							m	p
						i	n	q
					s	k	o	r
				s	t	l	p	s
			i	t	u	m	q	t
		r	k	u	x	n	r	u
	u	s	l	x	y	o	s	x
p	x	t	m	y	z	p	t	y

Az alsó sorban olvasható a rejtjelezett szöveg, a függőleges oszlopok a szükséges mértékű eltolást mutatják, az átlóban megvastagított betűk pedig a dekódolt szót adják. Vagyis a megfejtett szó: *purissimo*.

Ha most visszatérünk a titkos szöveg címére, megállapíthatjuk, hogy tévedtünk, a *Cpfhv* szó megfejtése ugyanis nem *Caput*, hanem *Codex*.

A vázolt eljárás nem ismeretlen az európai kriptográfiai irodalomban. Johannes Trithemius,¹ Giambattista della Porta,² Blaise de Vigenère³ és Athanasius Kircher⁴ polialfabetikus rejtjelezési módszerei igen közel állnak a most bemutatott titkosíráshoz. A lényegi különbség az, hogy a hagyományos polialfabetikus eljárások nem szavanként kódolják a szöveget, hanem folyamatosan, az ábécé-eltolások mértéke pedig nem szabályosan növekvő, hanem általában egy speciális kulcsszótól függ. A megválasztott kulcsszó egyes betűi határozzák meg, hogy a kódoláshoz használt táblázat melyik sorát kell figyelembe venni. Az első ilyen polialfabetikus kódtábla Trithemius *Polygraphia* című művében található:

a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	
b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b
c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c
d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d
e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e
f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f
g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g
b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b
i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i
k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k
l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l
m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m
n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n
o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o
p	q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p
q	r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q
r	s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r
s	t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s
t	u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t
u	x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u
x	y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x
y	;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y
;	w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;
w	a	b	c	d	e	f	g	b	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	x	y	;	;

- 1 Johannes TRITHEMIUS, *Polygraphia libri sex*, Basel, 1518.
- 2 Giambattista della PORTA, *De furtivis Literarum Notis*, Naples, 1563.
- 3 Blaise de VIGENÈRE, *Traicté des Chiffres ou Secrètes Manières d'Escrire*, Paris, 1586.
- 4 Athanasius KIRCHER, *Polygraphia, seu artificium linguarium quo cum omnibus mundi populis poterit quis respondere*, Roma 1663.

Ez a táblázat azonban más ábécére épül, mint a kézirat kódolásához használt. Trithemius művében szerepel például *w*, a nagybajomi kézirat jelkészletéből ez a betű hiányzik. Nem lényegtelen a betűk ábécén belüli sorrendje sem. Logikusán arra lehetne gondolni, hogy egy latin nyelvű szöveg a szabályos latin ábécét használja. A XVI–XVII. századi magyar titkosírások azonban igen gyakran eltérnek ettől a sorrendtől. Sokszor használják például a *k* és *z* betűkkel kibővített ábécét, még latin nyelvű titkos levelezésben is. Olykor külön jelnek számít az *i* és *j*, illetve az *u* és *v*, máskor pedig ezek egyetlen betűvel vannak jelölve. Magyar nyelvű szöveg esetében néha külön rejtjel szolgál az ékezetes betűk és a kettős betűk kódolására. Ezek általában nem a ma megszokott helyükre vannak besorolva, hanem az ábécé végén foglalnak helyet. Egy ábécé-eltoláson alapuló rejtjelezési rendszer erősen függ az ábécé betűinek sorrendjétől, ezért magát az ábécét kell először rekonstruálnunk.

Ha a titkosírás betűeltoláson alapszik, akkor a jelkészlet meghatározása egyszerű feladat. Csak olyan betűk szerepelhetnek a rejtjel-ábécében, melyek a kódolt szövegben is előfordulnak. A sorrend azonban egyáltalán nem magától értendő. A vizsgált titkosírásban láthatjuk, hogy a rejtjelek között szerepel a *j* és a *v* betű, tehát az ábécé felvázolásánál ezeket a betűket is fel kell vennünk. Azonban ezek a kódoláshoz használt ábécében nem a ma megszokott helyükön állnak. Vegyük például a vizsgált oldal utolsó szavát: *sxhinhpmkkze*, melynek helyes feloldása: *sufficiebant*. A nyolcadik, kilencedik és tizedik helyen álló *mkk* rejtjelek azonban csak akkor adják a megfelelő *eba* betűket, ha a *j* nem az *i* és *k* között foglal helyet. Hasonló módon a tizenegyedik helyen lévő *z* csak akkor dekódolható *n*-re, ha a *v* nem az *u* után áll.

A *j* és *v* helyét azonban ki lehet következtetni. Nézzük meg ehhez az első oldal második sorában olvasható *tfluizvjrb* szót. A szó végi *b* dekódolásánál kilenc betűnyit kell az ábécében visszalépni, tehát az *a* után az ábécé végéről kell folytatni a számolást. Ha hagyományos ábécét használunk, értelmetlen szöveghez jutunk. Ha viszont felvesszük az ábécé végére a *j* és *v* betűket, akkor megkapjuk a helyes *terrestris* szót. Mivel a szó rejtjelezett alakjában szerepel a *v* és *j*, ezek sorrendje is meghatározható. Végeredményben a következő ábécé rekonstruálható:

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T U X Y Z J V

Amikor a szöveget kódolták, ezt az ábécét írták le egymás alá huszonötször, mindig egy-egy hellyel balra elcsúsztatva, ahogyan ezt a Trithemius-féle táblázaton is láthatjuk. Ha a szöveg dekódolása a cél, akkor természetesen jobbra kell eltolni az ábécéket. Az így kapott táblázatok segítségével könnyen kódolható és dekódolható a szöveg, de a módszer meglehetősen lassú és körülményes, a betűk számlálgatása pedig gyakran jár tévesztésekkel. A kéziratban valóban sok helyen van ilyenfajta hiba. A kódoló szeme el-eltéved a táblázat sorai között, olykor újrakezdi a számlálást, néha betűket hagy ki vagy ront el.

A fent vázolt ábécé-eltolásos módszerrel sikerült teljesen dekódolni a megkapott négy oldalt. Ezek közül az első a következőképpen írható át (az átiratban és a dekódolt szövegben dőlt betűkkel jelöltük a tévesztéseket):

Cpffhv VI.
 α Qxyp ppuy mbiqer
 gmqen tftuizvjrb mxxdzo-
 uunx spnzy cxo Cppbjml
 sxrhxzm^a, Aecp, df Sfom-
 rk hxodrt sftms psqxtoi-
 qnyofj hbdhxkv: aopmy
 pslpnz gfpznj sucynr fk-
 nmsz, cu fknmez vkzmsz
 qxg cxo iku eptzq-qxg df-
 lqhk fknmⁿz eu fknme-
 gav io sucyj nbxxzfrq
 pxtmyzpty skph onpm rf-
 izpfvh spemijgan: pbxh-
 ffta ucl-cxl-qxg rxt^d eu
 cbosn fsykiz eu fsyfvj
 eyl^{kj}flbdrxt psqsxklar
 vkeyjo acyqhk sxhinhpmkk
 ze

Codex VI.
 α Quum post magnam
 globi terrestris mutati-
 onem solus cum Conjuge
 superstet, Adam, de Semi-
 ne humano serio prospic-
 iendum haberet: annis
 primis genuit statim fi-
 lios, et filias vixit
 que cum iis eorum-que de-
 inde filiis et filia-
 bus in statu naturali
 purissimo sine omni re-
 gulata societate: pate-
 bant ubi-cum-que rura et
 campi fruges et fructus
 exigua labore propreeti
 victui abunde sufficeba
 nt

Tartalmi szempontból érdemes kitérni az utolsó lapra. Mivel ezen az oldalon dátumnak tűnő számok is szerepelnek, arra lehet gyanakodni, hogy itt a szöveg keletkezési körülményeiről olvashatunk.

A kézirat végén a következő meglepő szövegrész olvasható:

Ego Thomas Aquinas successi: natus anno lucis et artis 5224. (...) Est enim annus hic dum haec scribo, penes communem numerum 5270.

Az *anno lucis et artis* évszámítási szabálya szerint a számok 1224-nek és 1270-nek feleltethetőek meg. Aquinói Tamás valóban 1224/1225-ben született, és 1270-ben még élt, ám a szakirodalom nem tud semmiféle ehhez hasonló tartalmú munkájáról. A szöveg itt egyes szám első személyben beszél, teljesen azt a látszatot keltve, mintha a mű Tamástól származna.

Miután tájékoztattuk a nagybajomi Helytörténeti Múzeumot a sikeres fejtevéseiről, kérésünkre Deák-Varga József elküldte a teljes dokumentum másolatát. Ennek birtokában sikerült képet alkotni a könyv tartalmáról. Az elején Ádám-ról, Noéről és más biblikus személyekről szóló történetek állnak, később görög

mitológiai szereplők és római történelmi alakok (például Prometheus, Heracles, Numa Pompilius, Varro) jelennek meg. Az 54. oldalon újabb cím olvasható: *Continuatio Narrationis M. Hiram de Successione MM.*

A címben szereplő Hiram neve egyértelműen a szabadkőművességhez köthető. A szabadkőművesek történeti gyökereiket a jeruzsálemi Salamon-templom építéséig vezetik vissza. A történet szerint a templom építését Hiram Abif vezette, aki egyesek szerint Hiram föníciai király fia volt, mások szerint csupán névrokona. Hiramot azonban három kőműves megölte. Később néhány ártatlan kőműves, miután megtalálták a sírt, feltámasztották Hiramot, és megtudták tőle a titkos jelszót. Hiram halála és feltámasztása ma is fontos részét képezi a szabadkőműves rítusoknak. Az általunk vizsgált titkos dokumentum is szót ejt Hirámról, melyre később még visszatérünk.

A titkosírásos könyv tehát a szabadkőműves nagymesterek történetét taglalja Ádámtól Hirámon át Aquinói Tamásig. A szabadkőművességről szóló munkák azonban ettől eltérő módon tárgyalják a rendtörténetet. Az eredet visszavezetése a mitikus múltba, a Teremtésig vagy a Salamon-templom építéséig gyakran megjelenik a XVII–XVIII. századi munkákban, de Aquinói Tamást és a könyvecskében szereplő sok más személyt nem szokás a mesterek, nagymesterek közé sorolni. A szakirodalom csupán egyetlen olyan műről tud, amely a titkos dokumentumhoz hasonló módon szól a nagymesterekről. Ez pedig Pálóczi Horváth Ádám magyar nyelvű kéziratos munkája: *A' Böltesség nagy Mestereinek A' Szent Rend kezdetétől fogva a' XII^{dik} Századig Biographiája úgy a' mint azokat Rendel elő számlálja Hiram a' maga idejeig; és Hiramon túl folytatja Aquinói Tamás a' maga életéig.*⁵

A 172 levélből álló, 1812-re datált kézirat ma az OSZK kézirtattárában található. Korábban Szentpétery Pál tulajdonában volt, aki a következő bejegyzést írta a mű első lapjára:

Eme különös kézirat 1862-ben jutott birtokomba Baracskán, a Szűcs Antal rendezetlen könyvtára s kézirtattáraiban való kutatásom alkalmával. Írta ezt Pálóczi Horváth Ádám 1812-ben, s alkalmasint a „Szabad Kőművesség” nagy mestereinek életrajz-gyűjteménye. A kézirat rokoni osztozkodás alkalmával jutott a Szűcs család birtokába, szerző egyéb irataival együtt. Elolvastam az egészet, figyelemmel. Dunabogdányban 1877 jun 13–14. Szentpétery Pál sk. református lelkész.⁶

Egy másik bejegyzés is olvasható az első lapon, mely arról tanúskodik, hogy később Aigner Lajos birtokolta a kéziratot, s tőle került a Nemzeti Múzeumba: „Aigner Lajostól 1887. apr. 22-én a szakmunkák pénztárából 10 fton vásárolta-

5 OSZK Kézirtattár, Quart. Hung. 1259.

6 I. m. 1r.

tott”.⁷ Egyáltalán nem meglepő, hogy a kézirat Aigner Lajos (későbbi nevén Abafi Lajos) tulajdonában volt, akiről tudjuk, hogy több alapvető fontosságú monográfiát írt a szabadkőművesség történetéről.⁸

Pálóczi Horváth Ádám kézírata, ahogyan címe is mutatja, életrajzgyűjtemény, amely kronologikus sorrendben haladva Ádámtól Aquinói Tamásig tárgyalja a szabadkőműves nagymestereket. Sok hasonlóság fedezhető fel Horváth Ádám munkája és a rejtjelezett dokumentum között, melyek közül a legszembetűnőbb, hogy ugyanazokat a személyeket ugyanabban a rendben tárgyalja. A titkosírástóan könyv azonban csak nagyobb egységeket különít el, azokon belül a szöveg folyamatosan halad. Horváth Ádám kézírata ennél erősebben strukturált, az egyes személyek önálló bekezdéseket kapnak, és sokkal bővebben tárgyalja őket. A magyar munka terjedelme is jóval nagyobb, körülbelül húszszorososa a másiknak.

Néhány szöveghely összevetése után nem nehéz belátni, hogy a különbségek ellenére a két kéziratot igen szoros kapcsolat fűzi egymáshoz. Ezt egy hoszszabb részlet párhuzamos szöveghasonlításával mutatjuk be:

Cum enim noverca Phruxi *odio* erga illum *infami* duceretur, eum-que apud Patrem variorum criminum insimularet, et inter caetera inpietatis, nocturnorum congressusum, et nescio quarum incantationum accusaret, ideo-que ad mortem prosequeretur, re cognita Phruxus assumptis arcanis Θ et thesauris eo pertinentibus, forte etiam parte aliqua Paternorum clenodiorum patria excessit et fluctibus se concredidit, fugit-que in Colchidem ad Regem Aetem; ubi benigne primum exceptus rogavit Regem, ut fanum sibi aedificare permitteret, ubi vota quae Deo Iovi promiserat ob jter Secundatum, persolvere posset, et ibi sacrificia sua statim temporibus peragere: cessit petitioni Rex. Phruxus autem indultum illud in bonam partem vertere Cupiens, secreta et thesauros in

Hírárn pedig azt mondja, hogy Otsmány gyűlölséggel viseltetven Phryxushoz a' Mostohája, (*Odió infami*, mellyen valamely meg vettetett szerelemből költ gyűlölséget lehet érteni) őtet Athamásnál külömbféle bűnökkel vádolta; nevezetesen Isten nélkül valónak, ejtszakai gyűlekezeteiket tartó és idegen Istent imádó embernek 's más illyennek <vad> állította, és a' miatt halálra üldöztette. Phruxus meg tudván a' halálára való törekedést, magához vette a Rend' kintseit, 's hihető az Atyja' kintseinek is egy részit, el távozva hazájából, tengerre ült, és Colchisba ment Aeetes Királyhoz, a' hol eleinte szivesen fogadtatott, 's meg nyerte a Királytól hogy egy Kápolnát építhessen, a' hol háláadatosan tisztelhesse Iupitert, meg köszönhesse neki, hogy útját szerentsécsítette, és bizonyos időkben neki áldozhasson: melly

7 I. m., 1r.

8 AIGNER Lajos, *A szabadkőművesség és az uralkodóház*, Bp., 1896; ABAFI Lajos, *Geschichte der Freimaurerei in Österreich-Ungarn*, Bp., 1890–1900, I–V; UŐ, *A szabadkőművesség története Magyarországon*, Bp., é. n. [1900].

fano eodem recondidit, ☉ que serio propagavit et conventicula sacra in eodem Templo celebrare Solitus est. Cum autem arcanorum naturae Scientia brevi multum inclaruisset et re medico plurimum valeret FF que quos in ☉ recipiebat in arte simul medica egregie instituisset, et ita artem medendi communem fecisset ut post ejus discessum ab ejus discipulis ipsae etiam Regis filiae Medea et Circe mirum in modum arte illa excelleret, et ideo daemonibus insessae Crederentur, ibi etiam apud Regem Daemonii incusatus fuga sibi consumere debuit. Rex autem Fano, ubi secreta recondita erant, veluti loco profano, et terribili, de que non satis constabat an Daemones vel thesauros inclusos servaret, horrendos adhibuit custodes, tam bestias quam et armatos milites, et inde apud veteres enata est fabula deportati Phrixum ad Aetem Colchidis Regem velleris aurei et ibi per tauros aripedes dracones que custodili. Phrixus ergo jam secundo fugitivus redit in Graeciam et venit Mycenae ad Perseum, qui jam eorum magnos in ☉ gradus adeptus est eique ☉ et Efficium MM resignat, monens eum ut eum ipse armis potens, esset quaerat modum recuperandorum arcanorum et clenodiorum ☉ quae ille in Colchide relinquere necessitatus fuisset, si autem sibi vel tempus vel occasio deficeret, suis idem invulgat successoribus, ut quando-cumque tandem arcana et thesauri ex Colchide rehaberi possint.¹⁰

szabadsággal hasznosan akarván élni Phryxus, a' Rend' kintseit abba a Kápolnába tette-le, a' Rendet munkássan terjesztette, és a' Szent Gyűlekezeteket abban a' Templomban tartotta (...) mivel pedig a' természet' tudományja' titkairul Phryxus tsak hamar el-híresedett; az Orvosi tudományban pedig nagyon járatos lévén, a' Rendbe fel vett Atyafiakat arra is különös szorgalommal tanította, és annyira közönségessé tette azt, hogy az ő el-menetele után a Tanítványitúl a' Király' Leányjai is Medea és Circe sokat tanultak, és híresekké lettek az Orvosi tudományban, 's bűbájosoknak tartatódttak. Ott is tehát Phryxus ördögösséggel vádoltatott, annyira, hogy onnan is elkellett neki futni, a' Király pedig a' Kápolnának mint valamely szentségtelen helynek, a' mellyben kétséges vólt ha lelkek laknak e vagy Kints vagyon el rejtve? Rettentő örizőket rendelt, vadakat, és fegyveres katonákat; és innen származott, úgy-mond, a' régiek meséje az arany gyapjunak Colchisba Aeetes Királyhoz, Phryxus által lett vitelérül, melly ott rézlábú bikák és sárkányok által öriztetik. Phryxus tehát már másodszor lévén szökevényné, vissza ment Görög Országba, és meg kereste Myceneben Perseus Királyt, a' ki akkor már a' Rendben nagy ember vólt, annak által adta a' Fő hivatalt, azzal az intéssel, hogy mivel ő fegyverrel hatalmas ember, keressen módot a' Szent Rend kintseinek és titkainak vissza szerzésében, mellyeket ő kéntelen vólt Colchisban el hagyni ha pedig magának ideje és al-

10 Nagyabajomi kézirat 41–45.

kalmatossága nem lenne, hagyja meg azt a' maga következőjének, hogy akarmi módon szerezzék azt vissza; a' minthogy ez Perseus alatt nem is lett-meg, hanem későbbben, és az vólt az a' Nevezetes Argonautica expeditia, tárgyja nem arany gyapjú vólt, hanem a' mi Szent Rendünknek titkai és kintsei.¹¹

Az idézett rész alapján jól láthatóak a két szöveg közötti egyezések, hasonlóságok. Nyilvánvaló, hogy Horváth Ádám a titkosírásos könyvecskét forrásként használta *Biográfiájához*. Erre utal a szinte szó szerinti fordítás, illetve az idézet elején dőlt betűvel szedett *odio infami* kifejezés, mely a magyar nyelvű szövegben latinul is szerepel, s Horváth Ádám meg is magyarázza a latin szókapcsolat jelentését.

Ezt a következtetést további részletek is alátámasztják, ilyen például a magyar nyelvű munka végén egy Albertus Magnusra vonatkozó latin mondat: „Vir multum eruditus, meus in re literaria simul et L. Magister, multum venerandus”.¹² Ez szinte szó szerint így szerepel a nagybajomi kéziratban: „Vir multum eruditus meus [in] re litteraria simul et L. Ma[g]ister summe veneratus.”¹³ Ugyan kevés latin nyelvű idézet szerepel Horváth Ádám művében, de a szolgai fordítás számos helyen megfigyelhető. Még akkor is szorosan tapad forrásához, amikor az dialógussal váltja fel az elbeszélést:

Respondit [Melchisedech], se nostro MM senioresem esse, sed nec Patrem nec matrem, nec ullam genealogiam habere, esse autem Sacerdotem Dei fortis: ite et MM. ferte illi Salutem et benedictionem a Melchisedech, et rogate ab adhuc meminerit columnarum Sethi? Haec cum audivisset Noach, valde miratus est, et dixit ad nuncius: Ille Vir Dei est et quum me senioresem se esse dicit; aut debet esse asus meus Enoch, qui uno die adiit in montes altos et amplius non est inventus; sed si hoc ita esset valde grandaevus est,

Melchisedeh vólt következője Noénak; a' ki Hiramál azt mondja a' Noé Tanítványjainak, hogy Noénél öregebb, de se Attya, se Annya nints, se nemzetsége, hanem ő az Erős Istennek Papja: mennyetek, ugymond, vissza; vigyetek köszöntést és áldást Melchisedehtül, és mondjátok-meg a' Ti Atyátoknak, hogy emlékezzék e még a' Seth' oszlopaíra? A' mit hallván Noé, nagyon tsudálkozva, és azt mondotta a' hirhozóknak: hogy az valóban Isten embere és mivel nálamnál öregebbnek mondja magát, vagy Enóknak kell neki lenni, az

11 OSZK Kt. Quart. Hung. 1259, 41v–42r.

12 Uo., 172r

13 Nagybajomi kézirat 84.

et Patre meo plus, virere debuit, vivit enim jam ultra mille tercentos octoginta annos; aut si is non est, debet esse unus ex FF. nostris senioribus, qui me ordine et quum inundatio ingrueret.¹⁴

én nagy Atyámnak (vagy is nagy Atyja' Atyjának) a' ki egy napon el ment a' magas hegyekre és többé nem láttatott; de ha úgy van, ő nagyon öreg és már 1350 esztendő, vagy egy lessz azok közül a' mi öreg Atyánkfiak közül a' kik engemet a' rendben, és böltsességben meg-elöztek.¹⁵

Pálóczi Horváth Ádám ebben és a korábbi idézetben is a „Hírámnak azt mondja” fordulattal utal a forrására, és a kifejezés gyakran megjelenik más helyeken is. Ábrahámmal kapcsolatban például ezt írja: „Hírámnak Abrámnak nevezi ötöt az első nevéül, melly magasságos Atyát jelent”. Egy másik helyen mind a titkos irat, mind a magyar nyelvű munka áttér egyes szám első személyre: „Excellebat nuper Pater meus tam eruditione, quam etiam artibus manuariis”,¹⁶ „Azt írja tudni illik a' 2^{dik} Hírámnak a' maga Atyjáról: Nevezetes volt minap az én Atyám, mind tudományjáról mind kézi mesterségéről mások felett”.¹⁷ Az idézetből, valamint az utána következő történetből világossá válik, hogy a második Hírámnak, aki a Salamon-templom építőmestere, az első Hírámnak, vagyis a föníciai királynak a fia volt. A titkos könyvecskében ez a történet a belső címet megelőzően foglal helyet. A magyar nyelvű munka címében is fellelhetjük ezt a határvonalat: „elő számlálja Hírámnak a' maga idejeig”.

A nagybajomi kézirat kolofonja szerint a belső címet követő rész Aquinói Tamás munkája, és ez Horváth Ádám művében is gyakran megjelenik. Pierre Abélardkapcsán például a következő megjegyzést teszi: „kit Tamás Abailartusnak ír”.¹⁸ A latin szövegben valóban az Abailartus alak olvasható.¹⁹ Később pedig Aquinói Tamással kapcsolatban ezt írja: „Ő fordította a' Hírámnak böltsesség' Könyvét Phoeniciai nyelvből deákra, s írva hagyta rejtett betűkkel.”²⁰ A *rejtett betűk* említése még jobban megerősíti azt a feltevést, hogy Horváth Ádám a nagybajomi könyvet használta forrásként.

Arról, hogy Horváth kitől és hogyan kapta a rejtjelezett könyvet, a fejtés körülményeiről és a könyv tartalmáról egy 1814. október 10–11-én Kazinczy Ferenczhez írott levelében olvashatunk:

¹⁴ *Uo.*, 26–27.

¹⁵ OSZK Kt. Quart. Hung. 1259, 16v.

¹⁶ Nagybajomi kézirat 48.

¹⁷ OSZK Kt. Quart. Hung. 1259, 52r.

¹⁸ *Uo.*, 171r.

¹⁹ Nagybajomi kézirat 84.

²⁰ OSZK Kt. Quart. Hung. 1259, 172v.

1783-ban, Pomázon, Magyar György Barátunknál, a' ki a' Vatay familiának Inspectorá volt, meg ismerkedtem egy Féderspiel nevű Német Hadnaggal; ki velem örömet ki ereszkedett, azért, mert elmebeli tehetségemet és vonzó characteremet ismerte, 's közikbe vágyásomat is tudta: Ő egyszer, halálra betegdván, engemet magához kívánt, 's azt mondotta: Te úgy mond nem sokára világot fogsz látni; készületes tudományod ahoz több van mint nekem; vedd kezedhez ezt a' bepetsételt paquetet, mellyet én nem értek, te talán idővel többre mehetsz; de addig fel ne bontsd, mig az ajtó meg nem nyitattik. (ez adott alkalmatosságot a' fel fedezett Titokban lévő egy elő adásra, travestálva.) Én a' tsumót által vettem; a' tilalmat meg állottam; belül lévén a' karpiton, éltem a' szabadsággal, de minden haszon nélkül, még a' harmadik léptőn is: rejtett betűkkel volt írva az egész tsumó; és én a' rejtett betűknek kifejtését még az iskolákban Dalhambúl jól meg tanúltam, de ezekkel semmire sem mehettem, noha az irás Deák betűkkel volt. Egyszer egy váratlan történet reá segített; imitt amott nyomozások lettek; mellyek miatt én figyelmetessé lettem levelezéseimnek bátorsága végett rejtett írásról gondoskodni; tudtam már elébb sokféle kultsokat, de azokat mind keveseltem; a' szorultság azt javallá, hogy olyan kultsot kellene találnom, a' melly maga is változó legyen, 's midőn illyent egyet kedvemre el találtam, akkor juta eszembe, hogy vallyon az én öreg Féderspielem' paquetje nem így van e írva? próbáltam hát, 's kevés hijjával ollyannak találtam; hosszú és alkalmatlan munkával két kis könyv hijján olvashatóvá tettem: a' Munkának neve a' Hiram böltesség könyve 12 kis könyvből álló: Aquinói Tamás' fordítása Deákra: ez az enyim az eredeti fordításnak Transumptuma [!] volt; azt mutatta a' vidimata is, de az is, hogy az irás igen hibás sok helyen. (...) a' Titkos Philosophia Nagy Mestereinek Biographiájában (mellyet Hiram és Tamás utmutatásai után magyarul dolgoztam) ezt az egész munkát extractive le irtam Magyarúl; (...) a' ki betűzött 10 könyvekben semmi patikariusság nints. (...) a' két utolsó könyvben vólna már az orvosi tudomány, a' Chemia, és Naturalis Magia; de azt le nem betűzhettem, mert sem a' szókat, sem a' jeleket nem ismertem.²¹

A levélrészlet több érdekes mozzanatot tartalmaz, melyekből érdemes néhányat kiemelni. Nézzük meg először az időrendet. A levél tanúsága szerint a lepecsételt pakett, mely a titkos könyvet is tartalmazta, nem sokkal 1783 után került Horváth Ádámhoz. Erről a történetről az 1792-ben kiadott *Felfedezett titok* című regényében is ír, amint ezt levelében is említi:

...van az én kis bibliotéacskámban egy könyv, igen szépen, csinosan bekötve és szép, csinos tokba zárva. (...) Azon tokkal együtt van már erősebb vassal borított tokban valami, amit én nem tudtam, és már annak kinyitására az

21 *KazLev* XII, 125–126.

atyám sem taníthatott meg, mert ő sem tudta. Mindeniket egy fő haditiszt őberster hagyta az atyámnál, aki neki igen nagy barátja vala. (...) Én a könyvet eleget vizsgáltam, betűit néztem, melyek mivel deák és magyar formájúak voltak, mind ismertem, de sem olvasni, sem legkisebb értelmére menni sohasem tudtam. Előszedtem én valamit csak valaha az oskolákban a betűcserélgetős mesterségből tanultam, sokszor egész napokat töltöttem el a vizsgálással, de semmire sem mentem.²²

A levélben és a regényben leírtak rendkívül hasonlóan egymásra a könyv megszerzését és a titkosírás jellegét illetően is. A két történetből arra lehet következtetni, hogy a regény megírásakor a titkos iratot még nem sikerült megfejtenie. Ezt alátámasztja a levélnek azon megjegyzése is, hogy Horváth Ádám a nyomozások miatt az általa ismereteknél bonyolultabb titkosírást keresett, és csak ez után sikerült dekódolnia a könyv rejtjeleit is. Ez az 1790-es évek közepére utalhat, amikor betiltják a szabadkőműves páholyok működését. Mivel a titkos könyvecskét is felhasználó *Biográfia* bevezetőjében 1812-es dátum szerepel, ekkora már bizonyosan feloldotta a rejtjeles írást. A levélben a titkosírás jellegére vonatkozó megjegyzések nemcsak a *Felfedezett titok* leírásával egyeznek, hanem pontosan egybevágnak a nagybajomi kézirat rejtjelezésével is.

Ezek után Pálóczi Horváth arról értekezik levelében, hogy a titkosírási munka 12 könyvből állt. Mivel a rejtjeles kézirat a *Codex VI.* címet viseli, arra lehet gondolni, hogy ez a kézirat az említett 12 könyvből a hatodik. Ez megegyezik a magyar nyelvű *Biográfiában* leírtakkal is. II. Hírárnak kapcsán Horváth Ádám elmondja, hogy a Hírárnak tulajdonított Bölcsesség könyve 12 részből állt, és mindről tartalmi összefoglalót is közöl. A hatodik könyvről ezt olvashatjuk: „6. Elő adja Hírárnak azokat a Nagy Embereket, a kik a Természeti Bölcsességben Fő Mesterek voltak: kiknek életüket írjuk mi is itt, ki szélesítve.”²³ Ez a megjegyzés valóban megfelel a nagybajomi kézirat tartalmának. Az utolsó két fejezetről is a levélhez hasonló módon ír a *Biográfiában*: „11–12. A tizenegyedik és Tizenkettődik könyvekben az Orvosi tudományt, a Chemiat, és a Magiát adja elő Hírárnak.”²⁴ Ezek szerint a ma meglévő kis könyvecske egy nagyobb egység része lehetett, a többi kötet azonban nem maradt ránk.

A Kazinczyhoz írott levélben Horváth Ádám arról panaszkodik, hogy a titkosírás sok helyen hibás, nehezen értelmezhető. Ezt megerősíthetjük, ugyanis a nagybajomi kéziratban valóban sok elírás, tévesztés található. Ahogyan ez az átírt első lapon is megfigyelhető, oldalanként átlagosan öt-hat hiba csúfítja el a szöveget. A helyzet ráadásul még bonyolultabb is, mint 1814-ben volt. Ha ösz-

22 PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM, *Felfedezett titok*, kiad. NÉMETH József, Bp., Szépirodalmi, 1988 (Ritkaságok), 180.

23 OSZK Kt. Quart. Hung. 1259, 67v.

24 *Uo.*, 76r.

szevetjük a titkos könyvecskét a *Biográfiával*, megállapíthatjuk, hogy mindkető Pálóczi Horváth saját keze írása. Horváth Ádám tehát lemásolta a német hadnagytól kapott dokumentumot vagy annak egy részét, és a nagybajomi Múzeum ezt a másolatot őrzi. Amikor a másolás készült, Pálóczi Horváth még nem érthette a titkosírásos szöveget. Ezt a hibák alaposabb szemrevételezésével lehet megállapítani.

A szöveg hibáit több csoportba oszthatjuk. Az egyik jól ismert hibatípus az egymáshoz hasonló alakú betűk összetévesztése (*f–f, u–n*). Szintén gyakori a betűkihagyás vagy betűtévesztés. Ez utóbbi adódhat másolási pontatlanságból vagy téves kódolásból is. Ha a kéziratot többször lemásolták, ezek a tévesztések bármelyik másolási fázisban létrejöhetnek. A szöveg néha pedig annyira értelmetlen, hogy gyaníthatóan szókihagyások vagy sorkihagyások történtek. Igen gyakori hiba bizonyos betűkapcsolatok következetes elrontása. Megfigyelhető például, hogy a kézirat *jb* betűpárjai helyett sokszor *bj* szerepel. Ezt csak olyan írrok követheti el, aki nem kódol, hanem értelem nélkül másol. Pálóczi Horváth bizonyára nem értette a szöveget, különben a felismert hibákat kijavította volna.

Külön figyelmet érdemel a kötő- és elválasztó jelek kérdése. A kézirat két esetben használ ilyeneket: sorvégi elválasztásra, illetve összetett szavak között. Az előbbi esetben a kódolás folyamatos, a másikban viszont az összetétel határán újratekődik (pl. az *ucl-cxo-qxg* feloldása: *ubi-cum-que*). Másolás során az összetételek határán álló kötőjel könnyen eltűnhet, ha éppen sorvégére esik. Ilyenkor egybeírt szónál is azt tapasztalhatjuk, hogy váratlanul újra kell kezdeni a dekódolást. Ez a fajta hiba leginkább az utolsó másolási fázisban képzelhető el, jelentős részük talán Pálóczi Horváth számlájára írható.

Ugyancsak az ő hibája lehet néhány olyan betűtévesztés, mely saját kézírásának a betűalakjaival függ össze. Pálóczi Horváth kézírásában könnyen összekeverhetőek a *q–g* és *c–e* betűk. A kódex utolsó oldalán van is egy olyan név, melyet bizonyíthatóan Pálóczi Horváth másol le rosszul. Magyar nyelvű munkájában Abélard nevéről megjegyzi: „kit Tamás Abailartusnak ír”.²⁵ Itt tehát a név második betűjét helyesen dekódolja. A titkosírásos szöveg másolatában viszont határozottan az *Aecmpfzab* alakot írja le, ami az *Adailartus* nevet adja. Az eltérés oka, hogy a forrásban szereplő *Accmpfzab* szót rosszul olvasta, és *c* helyett *e*-t írt.

Mindebből arra gondolhatunk, hogy Pálóczi Horváth Ádám valamikor 1783 és 1795 között másolta le a titkos könyvet, de nem ezt a másolatot használta magyar nyelvű *Biográfiája* megírásakor, mivel ebbe nem öröklődik néhány másolati hiba. A nagybajomi példányt talán nem is saját maga számára készítette, hanem valaki másnak. Nem lehetetlen, hogy épp Sárközy Istvánnak – ez megmagyarázná, hogy miért az ő hagyatékából került elő a könyvecske.

25 *Uo.*, 171r.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a *Felfedezett titok* című regényben elmesélt történet számos eleme életrajzi tényen alapul. A műben felbukkanó titkosírásos dokumentum nem Pálóczi Horváth Ádám elmeszüléménye, hanem valóban létezett, s ezt a titkos munkát használta fel kéziratos *Biográfijának* megírásához. Eredetije ugyan nem maradt ránk, de az általa készített másolatot ma Nagybajomban őrzik. A titkos iratot sikerült megfejtenünk, az átírási és fordítási munkák elkészültével szeretnénk azt közzé is tenni.